

ПРЕДРАГ ЖИВКОВИЋ

ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ – ИЗГУБЉЕНА РИЈЕЧ У ПРЕВОДУ И/ИЛИ СЈЕНКА ИЗГУБЉЕНОГ РАЈА

Под крилом овог осврта освијетлиће се мјесто једној „појави” која по свим параметрима, социолошким, психолошким, филозофским, књижевним, завријеђује пажњу не само стручне већ и шире јавности. Иако су многи библиотечки рафови „отежали” под налагама оних страница на којима су исписани животописи интелектуалних каријатида које чине референтна поља анализе и разновразних филозофема, ипак овај поглед представља одступницу и преиспитивање тог „ласкавог деспотизма” који себе ословљава интелектуалном елитом. Стога, можда је и умјесно поставити питање, да ли је постмодернизам објавио рат интелектуалцима или су они „затражили азил” у нови и допадљивији бревијар који не тражи ништа више сем да протејски бране праг свог етичког и историјског позива. Тамо гдје је некада „столовао” скрупулосни и непоткупљиви мислилац, који је у међувремену емигрирао и зарад минута славе одао и последње упориште слободе, настало је мјесто заборављања које не допушта синтезу мисли и сјећања на њега.

Шта је интелектуалац двадесетог и двадесет првог вијека? Сјенка прошлости, спомен-мјесто изгубљеног мислиоца, усамљени вагабундо, лицемјерни моралиста, хроноцидни записничар, кетман, панегирик космополитског кова или изгубљена ријеч у преводу?¹ Рекло би се, од свега помало! Ова теоријска и епистоларна сумњичавост не представља немирну савјест и неартикулисани крик из прошлости, већ бијег од постмодерне (не)хигијене духа која кроти сваки вид побуне и отрежњења. У таквом духовном

¹ Алузивно користимо термилошки апарат.

амбијенту потребно је потражити „изгубљеног интелектуалца”. С разлогом се питамо да ли је на ободу тих дешавања дошло до предаје „његових мисаоних инсигнија”. Због тога и упућујемо опомену да је интелектуалац постмодерног кова обзнањен у часу прогласа утилитаристичких вриједности које стаменито галопирају поред немоћне традиције. Постмодерни мислилац најбоље се може описати као чувар тековина „обрнутог тоталитаризма”.² Ово позивање на теоријску расправу једног од еминентнијих и плодоноснијих писаца из домена политичке философије, Шелдона Волина, даје могућност овом рукопису да депоседира заговорнике западних вриједности и, бар начас, позове на консолидовање „опозиционе редове” који се не мире са наметнутим „идеолошким гласовима”. Да не бисмо дужили, у кратким парентезама објаснићемо значење поменутог феномена, као и његово инкорпорирање у назначени дескрипциони ток сукобљених доктрина. Када је ријеч о Шелдону Волину, довољно је рећи да се његови стваралачки тонови убрајају у оне најзвучније, бар када је у питању теоријска савјест и жудња ка „научној честитости”. Такав филозофски хабитус довољан је разлог да се његови записи сматрају јемцем неострашћености и идејног субвенционисања наше замисли. Полемички тон, како је и најављено, интонираће скретања *Сујерсиле*, коју представљају Сједињене Државе, у правцу којим је прије ње, својевремено марширао и *нацизам*. Зар је то могуће, нервозно ће се упитати овдашње апологете тог система. Могуће је из разлога што је модерна Суперсила у другој половини 20. вијека атавистички преузела оне особности које је имала нацистичка империја. Морамо бити истанчани у анализи и рећи: „Динамика Суперсиле јача је од динамике ранијих империја, јер је повезана са динамиком глобализујућег капитализма... Суперсила представља тежњу ка тоталности која се заснива на двовековној традицији либерализма и демократије. Она је нацизам постављен на главу, 'обрнути тоталитаризам'.”³

Претпостављамо да ослањање на ове редове Шелдона Волина оправдава нашу допунску интенцију у тумачењу оне климе у којој пребива модерни интелектуалац, што нам, чини се, и даје за право да са овом идејном свјежином освијетлимо оне углове његовог тумачења који су за нас непроцјењиво корисни. У наставку ћемо презентовати обресе „обрнутог тоталитаризма” и довести га у спрегу са критичким интелектуалцима, односно оном појавом која је

² Шелдон С. Волин, *Политика и визија – континуитет и иновација у зајадној политичкој мисли*, прев. Слободан Дамјановић, „Филип Вишњић” – Службени гласник, Београд 2007.

³ Исто, 745.

доживјела психолошко и друштвено аболирање и тако, *осиромашена, њонижена и увријеђена*, штитила климу *сћраха*, а заузврат добијала осјећај припадности *њоњрошачком фанџазму*.⁴ Коначно, *обрнуџи џоџалиџаризам* тежи „деполитизацији свог грађанства. Док нацисти настоје да у масе уграде смисао за колективну моћ и поверење, *Kraft durch Freude* (или 'Снага кроз радост'), обрнути режим подстиче осјећај слабости и колективне узалудности, који врхунац достиже у ерозији демократске вере, у политичкој апатији и повлачењу личности у приватну сферу.”⁵ Како истиче Волин, напуштени су идеали васпитања за које се борио Џон Дјуи, да би се у времену оријентисања на материјалне врџедности створио „културолошки засад” који ће омогућити тоталну контролу Суперсиле. То је видљиво из сљедећег теоријског искорака Шелдона Волина, када каже да „најзлокобнија појава у Сједињеним Државама јесте буквално нестајање дисидентских гласова како из штампе, тако и из медија уопште”.⁶

У прилог постојећој тези тоталитарног апарата, осврнућемо се и на дјело Ноама Чомског (Noam Chomsky) *Медији, џроџаџанда и сисџем / Крџџика каџџџалиџџичке демократије*. Иако је опус овог теоретичара добро познат, овдје ћемо маркирати оне тезе у којима медијски сектор одржава атмосферу западног хегемонизма и његове злоупотребе. Илустративни указ на тоталитарно позиционирање једног западног стоџера, према Чомском, дао је својевремено и Џорџ Орвел. Иако је његова првотна прогноза погађала Совјетски Савез и његову тоталитаристичку апаратуру, испоставиће се да је предговор за његов роман, који ће у Енглеској бити цензурисан, откривао право лице Запада и његову репресивну гравитацију која се није разликовала од оних примјењиваних у социјалистичком емџтеру. „Орвел спомиње и институџијску структуру, у двије реченице. Пита се зашто се такве ствари дешавају. Прво зато што су новине у власништву богатих људи који се брину да само одређене ствари дођу до јавности. Друго, када пролазите кроз елитни суџав образовања, када пролазите кроз школе у Оксфорду, учите да постоје одређене ствари о којима није прикладно говорити и одређене мисли о којима није прикладно размишљати. То је социјализацијска улога елитних институџија и ако се томе не прилагодите, најчешће сте вани. Те двије реченице све говоре.”⁷

⁴ Исто.

⁵ Исто, 746.

⁶ Исто, 748.

⁷ Noam Chomsky, *Медији, пропаганда и систем / Критика капиталистичке демократије*, прев. Robert Posavec, Nina Šterc, Iva Šterc, Друштво за промоцију књижевности на новим медијима – Што читаш?, ел. издање, Загреб 2003, 10–11.

Сагласност за овакав вид размишљања проналазимо и код Слободана Рељића. На почетним страницама његове студије *Криза медија и медији кризе* читалац се сусреће са Золиним присуством, које уноси немир у окошталу свакодневицу навикнуту на арому фалсификујуће мирноће, за коју не постоји узвишеније начело од оног које јој је утиснуто од стране владајућег поретка. Позивајући се на дигнитет Золиног семантичког здања садржаног у ријечи „Оптужујем”, Слободан Рељић ауторитативно пружа, а рекло би се и доследно, једно огољено и од одговорности ослобођено парадирање јавног мњења, које своју егзистенцијалну глад прехрањује учешћем и свједочењем у *друшћиву сјекићакла*. Золин примјер интелектуалне силовитости и полемичког освједочења доказ је „о виталности друштва, моћи јавног мњења и респекту за индивидуални напор. У данашњем западњачком друштву тај његов напор грађанима изгледа као бајка из дечјих сликовница, за коју сви знају да је у реалности немогућа.”⁸

Наведени одломак захвалан је због истрајности оних значења за која се може рећи да су позвана да ремете утиснути емпатијски доживљај глобалног симулакрума. Овакав путоказ и суочавање са преовлађујућим *духом времена* није, такорећи, овлашно проскрибовање тековина западне хемисфере и учмалости тог истог духа, који не допушта могућност сазријевања интелектуалне слободе и могућности да се у оквиру наметнутих околности, за које се може рећи да су извориште епохалне драматизације живота, не допушта покриће властите трагедије кроз процес саможртвовања за хуманистичке идеале. Морамо бити крајње поштени и рећи да је сличан позоришни комад био изведен, колико до јуче, и на простору социјалистичких агитпропова. Намјера нам је да скинемо копрену са очију Јустисије и тежиште проблема бар накратко помјеримо на „западну страну”, како бисмо вјерно приказали ситком заводљивих лица постмодерних интелектуалаца.

Кроз именовање Жана Пола Сартра као оличења интелектуалне непоткупљивости, Слободан Рељић техником старих вајарских виртуоза уобличава сардоничне изразе лица заговорника „либералног спаса”. „Мање консеквентна од Америке, стара Европа није најурила своје ’птице ругалице’, али је по угледу на великог ’либералистичког’ победника из рата, САД – а као јачање ’зида’ према комунистичком победнику са Истока – градила механизме да оне певају на што даљној периферији друштва или да се укључе у хор који се посветио ’Оди радости’.”⁹ То је и навело аутора на

⁸ Слободан Рељић, *Криза медија и медији кризе*, Службени гласник, Београд 2013, 15.

⁹ Исто, 291–292.

закључак да је са „одласком Жана Пола Сартра у повлашћену историју” отишао и последњи Прометеј, односно да „није претерано устврдити да је у историју отпловио интелектуализам, који се родио у Европи и на кога је она била поносна”.¹⁰

Интелектуални олимпизам као врхунац хипокризије

Како је већ најављено и посвејдочено у досадашњем току разматрања положаја интелектуалаца, овај одјељак посветићемо једној паралисаности и интелектуалној немоћи која није кадра да одговори изазовима и атацима постмодернизма. Од некадашњег острахованог и радикалног одсуства из свијета метежа и непристајања на било какав ултиматум или прерогативе поткупљивости, савремени интелектуалац тежи да избрише такво војевање духа и ту завичајност одстрани из кратке историје памћења. Његов друштвени ангажман одраз је жеље да буде увијек присутан на таласима медијског оглашавања, док су његове поруке и мисли утањичене у непроходним ходницима нарцизма. Он је интелектуални олимпијац жељан славе. Свако сјећање на традицију у њему ствара очај и гађење, јер његова синестезија за етиком спласне након недјељног ручка са пријатељима. Његов радни дан и животну одређење почињу са погледом на запад, а завршавају у хорском војевању и критици својих коријена. Постаје јасније зашто је такав мислилац пожељан у постмодерној орбити. А постмодерна орбита није ништа друго до модерни Дизниленд који храни вапај отуђења. „Пут у Дизниленд је”, пише Дејвид Морис, „архетипски породични одмор, ритуални чин посете, роба без које свако дете може себе да сматра званично ускраћеним... Ведрије, али не и без ироније, Еко доживљава Дизниленд као америчку Сикстинску капелу, оличење постмодерног веровања да нам технологија пружа више реалности него што то природа може да учини, као место на коме посматрачи могу несметано да се диве 'савршенству имитације'.”¹¹

Ове двије појмовне равни имају заједнички именитељ у алтернативи свеопштег постмодерног устројства друштвеног живота. Ако се вежемо за горенаведени став, у персифлажном представљању *Дизниленда као Сикстинске капеле* од стране „мисленог дива” Умберта Ека, с правом можемо закључити да је интелектуалац постмодерне једна нова појава, која добија улогу не само бранитеља већ и понизне фигуре и завјетованог чувара симулације. Тест његове оданости огледа се у паничним представама глорификације

¹⁰ Исто, 292.

¹¹ Дејвид Морис, *Болесни и култура у постмодерном добу*, прев. Јелена Косовац, Слио, Београд 2008, 262–263.

*йосѣмодерноѡ иѡроказа*¹² и осуди оних који такав вид умјетности не разумију и избјегавају га. То је модерна Европа са модерним интелектуалцима, односно сикофантима који служе новом колонијализму. Укратко, суптилност модерног колонијализма представља и Богољуб Шијаковић у својој књизи *Присујиносѣй ѡрансценденције – хеленсѣво, хришћансѣво, философија истѡрије*. „Представе о другом говоре и о ономе ко их ствара. Презриви поглед на Балкан открива физиологију колонијалног и расистичког ока. Колонизатор, наима онај ко хоће да успостави своју доминацију, веома воли да се представи као *цивилизатѡр*. И док расиста ’другог’ презире немилосрдно до поништења, догле цивилизатор великодушно позива ’другог’ да постане људско биће и изједначи се с њим, али тако што ће сѡм поништити себе, саобразати се његовој жељи и прихватити улогу објекта доминације. Ова противстављена ’другост’ је у самом појму цивилизације. Ријеч ’цивилизација’, не у правном него у смислу стања цивилизованог друштва, доспјела је у рјечник модерне Европе из Француске (1757) и Енглеске (1767), гдје је поред уљудног и пристојног понашања веома брзо почела да означава врлином одликован ступањ друштвеног развитка на супрот варварству и дивљаштву; семантика ове ријечи ослонила се у духовном погледу на просвјетитељство и философију историје оријентисану према идеји напретка а у материјалном погледу на научно-технолошки напредак и војну премоћ, тако да Адам Смит (Smith, 1723–1790) успут констатује (1776) како се цивилизација, чијој трајности и ширењу погодује изум ватреног оружја, може сачувати и овјековјечити само помоћу стајаће војске.”¹³

У једној *йосѣмодерној йисоаризацији* културе, живота, више него занимљив и интегралан преглед дешавања проналазимо код Милана Брдарара. Описујући *йосѣмодерни йресјек умјејиносѣи*, помоћу Дишановог писоара и, рекло би се, допунских значења и ефеката Мона Лизе, аутор посвјећује своје странице и оним *йарадиратујим инѣелекѣуалним ведеѣама* попут Анрија Левија, Финкелкраута и Гликсмана. „Бернар Анри Леви је у Београду осамдесетих година био слављен као мушка Мона Лиза (без бркова), због књижнице *Похвала инѣелекѣуалаца*. Лета господњег 1992, у осведоченој спремности да потегне револвер на ’српску културу’ (као предводник ’цивилизованог’ демолирања Српског културног центра у Паризу), исписао је похвалу интелектуалном лакоумљу и дао

¹² Упућујемо на студију: Надежда Борисовва Маньковская, „*Париж со змеями*” / *Введение в эстетику постмодернизма*, Российская Академия Наук – Институт Философии, Москва 1995.

¹³ Богољуб Шијаковић, *Присујиносѣй ѡрансценденције – хеленсѣво, хришћансѣво, философија истѡрије*, Службени гласник, Београд 2013, 162–163.

доказ да је само један писоар 'који мисли'. Исте године је, усред Београда, шачици обожавалаца у лице сасуо да су 'фашисти'.¹⁴ Брдар наводи и кратак фрагмент из Гликсмановог живота. Овдје је симптоматично то што су се жртве нацистичког терора претвориле и почеле не само да опонашају већ и да по снази и динамици терора остварују најгоре ноћне море. „Патологија француских нових филозофа је у томе што дођу до негативног либералног одређења добра, а потом се обруше назад у мрак врховног (есхатолошког) добра. То се 1991–1995. види у Гликсмановом покурјаченом медијском прогањању 'Срба' – несумњиво у име велике идеје нове Европе, 'општег мира и људске среће'.¹⁵

Савремени интелектуалац током дана загрижени је борац за људска права, док на починку јефтино тргује са душама својих брањеника. Еклатантан примјер видљив је у брижним и топлим порукама интелектуалног миљеа који подржава новостворени свијет вриједности већ поменуте нове Европе, који саосјећају са жртвама терора, да би иза кулиса пропагирани најотвореније противљење исламској култури. „И то је то. Испратићемо наводе Пјера Бурдијеа. Бројач је враћен на нулу. Негативни интелектуалац је испунио своју мисију: ко ће штети да искаже солидарност према кољачима, силоватељима и убицама – нарочито када се ради о људима које означавају, без другог историјског образложења, као 'лудак ислама', који су обухваћени под срамним именом исламизма, концентрата свих оријенталних фанатизама, погодног да расистичком презиру пружи неоспорни алиби етичког и лаичког легитимитета?¹⁶ Зар такав расизам не представља пролегомену за *обрнутии шитоиталијаризам* или *демократски фашизам*?

Овдје као да се назире мисли Жилијена Бенде и његовог лудичног наслова *Издаја интелектуалаца*. Њихово *интелектуално дезертирство* резултат је њиховог отпадништва од свијета и начела најузвишенијих вриједности и „пасионираном” препуштању политичким и националним идеологемама. „Интелектуалац је срамотно издао свој позив јер је у тренутку кад су фашизми досегли свој врхунац прихватио неправду као 'чињеницу'; још више, пристао је на то да буде скутоноша филозофијама које су до крајности презирале сваки идеалитет проглашавајући неправду праведном јер је она у том тренутку била 'повијесна воља'. Интелектуалцу је

¹⁴ Милан Брдар, *Филозофија у Дишановом писоару – постромодерни пресек XX-вековне филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2002, 188.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Пјер Бурдије, *Сигнална свејла – ирилози за ошпор неолибералној инвазији*, прев. Милица Пајевић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999, 105.

дужност да у тренутку кад цијели свијет клечи пред неправдом која је постала господаром свијета остане усправан и супротстави јој људску свијест.”¹⁷

Полазећи од преображаја тоталитарне свијести, Жељко Симић маркира она поља модерне индоктринације на која не остају имуни ни интелектуалци. Овдје ћемо обратити пажњу на „експресионистичко саучесништво” драмског писца Арнолда Бронена у набујајим притокама нацистичке идеологије. Ослањајући се на изворе Аластера Хамилтона, главна осуда Бронена огледала се у његовој ревитализацији културних основа једне нове нације, гдје је експресионизам искоришћен за потребе тоталитарне апартуре, иако је, како тврди Жељко Симић касније стигматизован од стране нациста. Цитат је више него подесан за назначено тумачење. „Ипак, како је Јирген Шреде истакао у недавно објављеној студији, Бронен је био Јуда издаје скривене у самом експресионизму. Он је ослободио и на сцену изнео сва најспорнија и најопаснија стремљења тога покрета. Експресионизам се претворио у екхибиционизам, патос у реторику... тензија у тежину... револуционар се показао као провокатор, а одређени програм као пропаганда... екстреми су преобращени у ексцесе, анархија је произлазила из садистичких оргија, ангажованост је постала мода... и прецизна драмска структура, смели позоришни експеримент, дуговао је за само своје постојање истачаној сценској техници.”¹⁸ Слиједи објашњење. „Тоталитарни покрети су напросто у култури баштинили стање поремећених вредности и дезоријентисаности, они су давали свој допринос јефтином пропагирању историјски преокретних збивања која су до примата ’културне’ самосвести доводиле дотле обесправљене поткултурне слојеве, да би тек по доспевању на власт отворено износиле своје сирово и испразно идеологизоване културне замисли.”¹⁹ Злоупотребљени или не, интелектуалци су постали оруђе тоталитарних режима, јер су тоталитарни покрети у њиховом стваралаштву проналазили канале за проток идеолошких порука и манипулације.

Дневник љезрене љроцлосћии

Ако се водимо валовима ових указа, а у циљу одржања теоријске еквилибристике, бар када је у питању интелектуална етабли-

¹⁷ Julien Benda, *Izdaja intelektualaca*, Politička kultura, Zagreb 1997, 51.

¹⁸ Аластер Хамилтон, *Фашизам и интелектуалци 1919–1945*, „Вук Караџић”, Београд 1978, 176, цитирано према: Жељко Симић, *Преображаји љошћииљарне свесћии – љролегомена за социологију сазнања*, Културно-просветна заједница Београда, Београд 2006, 188.

¹⁹ Ж. Симић, нав. дело, 188.

раност у одређеном друштвеном систему, могли би поставити питање шта се збило са оном интелектуалном масом која је до јуче тај систем слијепо подржавала и расла у салонима компрадорског авангардизма. Шта се десило са тим „првацима“? У постсоцијализму су постали заговорници демократије, либерализма, капитализма, једном ријечју – *сјасоносни тиишани* новог свијета. Чини нам се да ријечи Тодора Куљића брижно опомињу да је сјећање на остатке прошлости дозвољено само у приватној режији и у паничном бијегу од „Великог инквизитора“ – *садашњоси*. У питању је *превладавање прошлости*. „Превладавање прошлости, промена идентитета и прерада историје синдромски су повезане теме које обележавају заокрет у мисли о друштву након слома европског социјализма. Није реч само о промени друштвено-економског система нити о урушавању идеологије или епохалне свести него и о промени виђења суштине властитог бића код широких друштвених група.”²⁰ Јасно је да су постсоцијалистичка друштва промијенила идеолошки курс. Одлагање прокламованог „краја историје” у режији фашистичке идеологије која се гордо наметала у првој половини 20. вијека, релативно брзо је заборављено, тако да је глобализација довела социјалистичка друштва до врата новог *идеолошког чистишиш*. „На размеђи епоха и смена епохалне свести срећу се свуда интелектуалци са расцепљеним политичким биографијама... Отворено се признаје (био сам маоиста, сада верујем у цивилно друштво, некада сам на правну државу гледао као на буржоаску идеологију, а данас се залажем за уставни патриотизам и људска права у Кини, некада сам бранио интерес класе, данас ми је национални важан) и сл.”²¹, сложиће се са нама аутор. Тодор Куљић не критикује само социјалистичке ренегате. Не заобилазећи интелектуални круг који се залагао за војну интервенцију над Југославијом 1999. године (Енценсбергер, Леви и др.), аутор у њима препознаје *јуде интелектуализма*, па је сасвим разумно када каже: „Као да ступањ конвертирања одређује престиж салонских интелектуалаца.”²²

Изгледа да су средства манипулације универзална. Можда се излаз из овог лавиринта налази у духовном препороду епохе и у ригидној лустрацији карикатуралних козера. „Признати интелектуалца као равноправног произвођача значи признати не ’привид његове самосталности’ него његову стварну самосталност и

²⁰ Тодор Куљић, *Превладавање прошлости – узроци и прваци промене слике историје крајем XX века*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд 2002, 12.

²¹ Исто, 38.

²² Исто, 39.

специфичност његове *духовне* продукције... Јер радничкој класи није потребно да добије вулгарне отпатке са богате трпезе интелектуалног наслеђа човечанства.²³ Овдје као да кореспондирају ријечи Ратка Р. Божовића када говори о својствима и препознатљивости интелигенције. Поред критичке свијести, која и не мора да буде свијетло у тунелу препознавања ове „класе”, јер се често претвара у памфлетизам, Божовић наводи стваралачко испољавање за које каже: „Стваралачко испољавање је она *differentia specifica* која интелигенцију издваја од осталог свијета...”²⁴ Надовезујући се на аутентичне вредноте позваних мислилаца, конгенијално њиховом опусу, можемо рећи да ће интелектуалци, у беспошtedној критици и осуди свих мањкавости епохе а и сопственог положаја, *шек њада добијти држављанство* и избјећи повијесно изгнанство. А то опет зависи – сажето ћемо указати на интерпретацију Гулднерове теорије „нове класе” у осврту Бенгта Фуракера (Bengt Furåker) – од културног капитала, културе критичког дискурса, система образовања и сваког вида аутономије,²⁵ што у великој мјери зависи од (не)наклоности друштвеног система.

Завршавајући поглавље и најављујући финализацију нашег тематског избора, још једном ћемо се позвати на Жељка Симића као доброг познаваоца у тумачењу Кундериног дјела *Нејодношљива лакоћа њошњојања*, чија разрада ће нам помоћи, ако не и пружи ти пледоаје овом раду. Издвојивши оне мисаоне трактате по којима се може читати ово дјело, Жељко Симић је кроз лик Кундерине јунакиње Сабине²⁶ тумачио феномен тоталитарног кича, али исто тако суверено потврдио и намјере оних чије су филипике осуђивале најезде комунистичког режима. „Приповедач је уложио знатне напоре и завидна литерарна средства да нас увери да је Сабинина критика одређене идеологеме само спољашње а не иманентне природе, да њено унутрашње бунтовништво против комунизма није било етичког, већ естетског карактера. Њу, дакле, нимало нису узнемиравали и раздраживали ружноћа и сивило једног убогог,

²³ Љубомир Тадић, *Поредак и слобода – ѡрилози кријици ѡлишћке све- сци*, Култура, Београд 1967, 211.

²⁴ Ратко Р. Божовић, *Живои кулјуре*, „Филип Вишњић”, Београд 2009, 260.

²⁵ Опширније у: Bengt Furåker, *The Intelligentsia as a Class under Capitalism and Socialism*; In: *Acta Sociologica*. Sage Publications Ltd., Vol. 25, No. 4 (1982), pp. 455–467.

²⁶ У предговору књизи *Идеолошко чииање романа*, у пасусима намјењеним Кундери, Радомир Смиљанић истиче: „... Сабина, чији лик минуциозно анализује Симић, пример је јунакиње од које се њен аутор измакао. И она сама, с многим наслагама тешких разочарења и патње плута све удаљеније од свог ’места под сунцем’, брка појмове и програме комунизма, фашизма, гнуша се протеста маса без обзира на њене побуде”, Жељко Симић, *Идеолошко чииање романа*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2000, 11.

опуштеног и разореног света колико 'маска љепоте', тај грчевит напор да се прикрије непријатна истина неизбежне и сурове реалности, да се 'Мајиним велом' сакрије изровашено и изборано лице властитог живота, обеспокојавао ју је чудан порив да се вазда потхрањује илузијама неке наднаравне колективне среће, спокојства и ведрине. Оно што је битно нарушавало Сабинину психичку хомеостазу и што је реметило њен блажени мир 'трске која мисли' била је потреба за прихватањем живота, архетипска потреба за величањем и слављењем света, примордијална жудња што је извирала из 'дубоког врела категоричке сагласности с постојањем.'²⁷ Симић ће даље извести пред суд научне јавности Кундерину „категоричку сагласност с постојањем” која је противна познатим Ничевим формулацијама „зато што лицемерно окреће леђа истини, зато што, супротно свом називу, изражава противљење постојању као таквом, што изражава неслагање с искуством, и што за свој естетски идеал има кич који 'искључује из свог видокруга све што је у људској егзистенцији суштински неприхватљиво’.”²⁸

Можда се рјешење за превазилажење интелектуалне кризе налази у Бадјуовом наводу сентенце Воласа Стивенса: „Морамо устрајати у нашим мислима цијелу ноћ.”²⁹ Јер у противном, упозоравао је Свети Ава Јустин Ћелијски: „Док наша интелигенција лута хранећи се отпацама европске културе, док се у њено сасушено срце убризгава серум атеизма, индиферентизма, масонства, догме ми, представници Цркве, прелазимо из дремежа у дремеж, из сна у сан, из наркозе у наркозу. Најамници се пријатеље с вуцима, јер им овце нису своје. И краду им душе, и краду им срца. А чиме ћемо откупити једну украдену душу када вреди више него сва сазвезђа, више него сви светови горњи и доњи?”³⁰

²⁷ Исто, 163–164.

²⁸ Исто, 165.

²⁹ Алан Бадју, *Жудња за филозофијом*, Медијска култура – „Rass press” доо., Никшић 2010, 152.

³⁰ Јустин Поповић, *О духу времена*, Политика – Народна књига, Београд 2005, 138.